

ÇUKUROVA TÜRKÜLERİNİN İCRA BAĞLAMI
Performance Context of Çukurova Folk Songs

Ayhan KARAKAŞ¹

¹ Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, akarakas@cu.edu.tr, orcid.org/0000-0001-9285-0552

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi
Geliş/Received: 14.07.2021
Kabul/Accepted: 20.09.2021

DOI:10.20322/littera.971525

Anahtar Kelimeler
Çukurova, Halk Kültürü,
Türkü, İcra, Bağlam

ÖZ

Zengin bir halk kültürüne sahip olan Çukurova yöresinin bu kültürel zenginliğinin önemli bir parçasını da halk edebiyatı ürünleri oluşturmaktadır. Yörede anonim bir halk edebiyatı geleneğinin dışında zengin bir âşıklık geleneği de varlığını sürdürmektedir. Çukurova insanı geçmişten günümüze acılarını, sevinçlerini, istek ve özlemlerini bu ürünlerde dile getirmiştir. Bu ürünler içerisinde ifade zenginliği ile türküler öne çıkmaktadır. Çukurova bölgesinde yaşayan Karacaoğlan geleneği yöredeki türkü söyleme geleneğinin temelini oluşturmaktadır. Anonim türküler dışında, âşıkların da ortaya koydukları zengin türkü metinleri bir gelenek dâhilinde ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada Çukurova yöresinde yaşayan türkü metinlerinin doğuşunu ve icrasını sağlayan bağlam unsurları değerlendirilmiştir. Türkü söyleme geleneği; icracı, dinleyici ve seyirci durumu, icra yeri ve zamanı, saz ve müzik başlıkları altında sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında değerlendirilmiştir. Böylelikle yörede yaşayan türkü söyleme geleneğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

ABSTRACT

Folk literature products constitute an important part of this cultural richness of Çukurova region, which has a rich folk culture. In addition to an anonymous folk literature tradition, a rich minstrel tradition continues to exist in the region. Çukurova people have expressed their pain, joy, wishes and longings in these products from past to present. Among these products, folk songs stand out with their richness of expression. The tradition of Karacaoğlan living in the Çukurova region forms the basis of the folk song tradition in the region. Apart from the anonymous folk songs, the rich folk song texts put forward by the minstrels emerge within a tradition. In this study, the context elements that provide the birth and performance of the folk song texts living in the Çukurova region were evaluated. The tradition of singing Turkish; The situation of the performer, listener and spectator, place and time of the performance was evaluated in the light of the information obtained from the oral sources under the titles of instrumental and music. Thus, it is aimed to reveal the folk song tradition living in the region.

Keywords
Çukurova, Folk Culture, Folk
Song, Performance, Context

Atıf/Citation: Karakaş, A. (2021), "Çukurova Türkülerinin İcra Bağlamı", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/4, 1340-1354.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Ayhan KARAKAŞ, akarakas@cu.edu.tr

GİRİŞ

Çukurova yöresi, konar-göçer toplum yapısından yerleşik düzene en geç geçen yörelerden birisidir. Bu sebeple yakın geçmişe kadar, hatta bazı yerleşim yerlerinde günümüzde dahi, halk kültürü ürünlerinin muhafaza edildiğini, birçok gelenek ve göreneğin yaşandığını görüyoruz. Bu halk kültürü ürünleri içerisinde, halk edebiyatı ürünleri de çok önemli bir yer tutar. Halk edebiyatı ürünleri; yöre insanının yaşamındaki her türlü olayın, sevginin, aşkın, ölümün, kederin ve sevincin ifade aracıdır. Bunlar içerisinde ise türküler ifade genişliği ve zenginliği açısından ayrı bir öneme sahiptir. Her türlü konunun rahat bir şekilde ifade edilebildiği türküler, manzum ürünler olduklarından kafiye, ölçü gibi çeşitli özellikleri ile akılda kalabilmekte ve aktarımları da o ölçüde kolay olmaktadır.

“Toroslar ve civarı dağlık coğrafyaya sahiptir. Yakın zamana kadar kapalı toplum yapısına sahip olan bu yörede gelenek, görenek, örf ve adetlerin korunduğunu görüyoruz. Çukurova’ya ilk yerleşmeler, önceleri konar-göçer yaşamın sürdürüldüğü dağlık yörelere olmuştur. Çukurova’da ova, dağ, yayla ve deniz kültürü iç içedir. Gelenekleri ve içinde buldukları çevrenin sosyo-ekonomik durumuna göre davranış kalıpları geliştirirler. Yörük ve Türkmenlerin, sosyo-ekonomik yapılarıyla, kent kültürü dokusunda etkin bir yerleri bulunmaktadır. Çukurova tarihi yönüyle çok köklü bir geçmişe sahiptir. Bu kültürel zenginlik halk ürünlerine yansımaktadır. Çukurova halk kültürü ürünleri, toplumsal yaşamda uyum sağlayıcı, birlikteliği pekiştirici, dayanışmayı artırıcı özelliklerini sürdürerek belli bir işlev üstlenirler. Bu ürünler tarihsel gelişim sürecinde Çukurova insanının sanatsal beğenisini belirleyen, estetik anlayışını sergiler.” (Artun 2006: 3-4).

Çukurova yöresinde, insanların başlarından geçen olaylara, şahit olunan durumlara ve yaşanan duygulara tercüman olan tüm nazım parçalarının hepsine birden türkü denir. Ağıt da türküdür, ninni de türküdür. Çukurova yöresinde belli bir gelenek içerisinde söylenen türkülerin ortaya çıkmasına, söylenmesine zemin hazırlayan bir olay, durum ya da duygu mutlaka vardır. Türkünün söylenme nedeni olan bu kısım, türkünün hikâyesi olarak adlandırılır. Bu bölüm türkünün konusuna, anlatanın tutumuna ve hatırlanabilme gibi ölçütlere bağlı olarak uzayıp kısalsabilir (K2, K3, K4, K6, K8, K9, K13).

Çukurova yöresinde icra edilen türkülerin bir bölümünü bozlaklar oluşturmaktadır. Ağlamak, inlemek, feryat etmek, üzülmek anlamalarına gelen “bozulmak” fiilinden türetilen bozlak Çukurova’daki uzun havaların (makamların) hepsine birden verilen isimdir. Aynı zamanda bozlak, bu havayla söylenen türkü ve bu türkünün bir çeşit açıklaması olan hikâye bölümünü de ifade eden bir isimdir. Dolayısıyla bozlak hikâyeli türkü anlamındadır (K2, K3, K6, K13).

Bozlak dik yani sert bir makamdır. Bozlak, konar-göçer toplum düzeninin bir gereğidir. Duyguların karşı tarafa daha anlaşılır, yüksek sesle aktarılması esasına dayanır; çünkü yerleşimler birbirinden uzaktır. Bozlaklar belirli konularda söylenebilirler. Her konuda bozlak söylenmez. Daha çok aşk, hasret, aşiret kavgaları, gurbet, ayrılık gibi konular bozlaklarda yer alır. Ölüm durumunda ağıt söylenir. Mizahi ve sevinçli konular hareketli havalarla söylenir. Türkünün makamı konusuna bağlı olarak ilk icrada belirlenir. Bozlak ezgisiyle söylenen bir türkü, daha

sonradan başka bir havayla söylenmez. Bozlaklar aşiretlerin adlarına göre (Avşar, Türkmen, Cerit), büyük âşıkların söyleyiş tarzlarına (Karacaoğlan, Dadaloğlu) ve bazı yöre adlarına (Gâvurdağı) göre adlandırılırlar. Bozlağın hikâyesine bağlı olarak türkü sayısı birden çok olabilir (K2, K3, K6, K13).

Çukurova Türkü Söyleme Geleneği

Çukurova Türkü Söyleme Geleneğinde İcracı

“Kaynak kişi veya kişilerin bizzat kendisini ifade eden “icrâcı” veya “aktarıcı” veyahut da “anlatıcı” kelimeleri, bir halk bilgisi ürününü sözlü veya görsel olarak derlemeciye aktaran kişiyi ifade etmektedir. İcrâcı veya aktarıcı konumunda olan kaynak kişi, kendi doğal ortamında bir halk bilgisi ürününü icrâ ederken veya anlatırken son derece doğaldır. Ancak, bir derlemecinin doğal ortamda bulunması ve kaynak kişinin bunun farkında olması, icrâ edilen veya anlatılan ürünü belli ölçülerde farklılaştıracaktır” (Ekici 2007: 80-81).

Çukurova türkü söyleme geleneği içinde türkülerini icra edenleri; âşıklar, ağıtçı kadınlar, herhangi bir gelenek içinde yer almayan ancak âşık tarzı türküler söyleyen kişiler ve anonim olma özelliği gösteren türkülerini icra eden kişiler olmak üzere dört başlık altında toplayabiliriz. Bunlar içerisinde âşıklar, ağıtçı kadınlar ve âşık olmayıp âşık tarzı söyleyen kişiler kendi ürünlerini ortaya koyarken bunlar dışında kalan icracılar yeni ürünler ortaya koymayıp gelenek içerisinde söylenegelen anonim türkülerini icra ederler.

Tüm Türk dünyası için çok önemli bir değer olan âşıklık geleneği ve âşıklık Çukurova yöresinde hâlâ varlığını sürdürmektedir. Âşıklar kendilerinin ya da çevrelerindeki insanların başlarından geçen olayları, yaşadıkları sıkıntılar, acıları, sevinçleri türkülerle anlattıkları gibi, daha önceden gelenek dâhilinde öğrendikleri türkülerini de aktarırlar. Bu anlamda âşıklar gelenek içerisinde önemli icracılardır.

“Anadolu’daki yerleşik hayatın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan âşıklar yüzyıllarca halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında, yaşatılmasında kültür taşıyıcıları olarak görev yapmaktadırlar. Âşık dışı dönük olarak siyasal ve toplumsal olaylara karşı duyarlıdır. Gezip gördüğü yerlerde tanık olduğu ve yaşadığı olaylardaki acı, olumsuz, çelişik durumları yargılar, eleştirir” (Artun 1996: 27).

Güney şairleri içinde en çok öne çıkan şairler Karacaoğlan ve Dadaloğlu’dur. Bununla beraber Elbeylioğlu, Elbendi, Deliboran, Gündeşlioğlu gibi bazı şairler de yörede bilinen diğer önemli şairlerdir. Ne yazık ki bu âşıkların hayatları hakkında çok az bilgiye sahip bulunmaktadır (Boratav 1982: 19).

“Çukurova âşıklık geleneğinde âşıkların âşıklığa başlamalarında Karacaoğlan geleneğinin büyük etkisi vardır. Yörede herkes Karacaoğlan’ın şiirlerini bilir ve söyler. Buna “Karacaoğlan çığırmak” adı verilir. Adanalı âşıklar fasıllarda usta malı şiirler okurlarken önce mutlaka Karacaoğlan ve Dadaloğlu’ndan bir başlık ya da güzelleme okurlar. Bu durum zamanla köklü bir gelenek haline gelmiştir” (Artun 1996: 38).

Âşıklar dışında anonim olmayan türkülerin (özellikle ağıtların) icracıları kadın ağıtçılarıdır. “Kadın, doğası ve toplum içinde gösterilen anlayış gereği, ağlamaya daha yatkındır. Ağlayan kadın olağan karşılanmakta, hatta ağlaması gerek diye değerlendirilmektedir. Çünkü ölüye ağlamamak ayıp sayılmakta, kişinin ölmesiyle sevindi

diye düşünülmektedir. Kadın, yaşadığı acıdan ve toplumun ağlamasını beklemesinden dolayı duygularını ağıtla gösterme konusunda rahattır. Ağıtçılar, ağıt yakıcılar hep kadınların içinden çıkmaktadır. Erkeklerin ağlamaları toplum tarafından zayıflık olarak değerlendirildiği için erkeklerden ağıtçı çıkmamaktadır. Erkekler arasında ağıt söyleyen kişiler ise âşıklar olmaktadır. Âşıklar da ağıtlarını cenaze başında, değil de genellikle ölüm olayının ardından belli bir süre geçtikten sonra söylemektedirler” (Çağımır 1999: 78).

Çukurova yöresinde âşıklık geleneği ve âşıklık, bundan 20-30 yıl öncesine göre canlılığını kaybetmiş ve zayıflamış olsa da, günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Geleneği temsil eden âşıklar yörede hâlâ yeni ürünler ortaya koymakta ve halkın duygularına tercüman olmaktadır. İnsanların ölüm ve diğer olaylar karşısındaki acılarını, sevinçlerini, özlemlerini türkülerle dile getirmektedirler. Aynı zamanda daha önceden gelenek içerisinde öğrendikleri usta malı eserleri de yeri geldikçe icrâ etmektedirler (K2, K3, K4, K6, K8, K9, K13).

Çukurova türkü söyleme geleneği içerisindeki icrâcılar içerisinde âşıklar önemli bir yer tutar. Âşıklar kendi başlarından geçen bir olay ile ilgili hemen oracıkta veya daha sonra bir türkü söylerler ve genellikle bu türkünün hikâyesini de türküden önce anlatma gereği duyarlar. Bunun dışında âşıkların çevrelerindeki insanlar da bazen yaşadıkları veya şahit oldukları bir olay ile ilgili âşıklardan türkü söylemelerini isteyebilirler (K2, K3, K4, K6). Hatta bazen bunun karşılığında bir ücret ödendiği de olur (K6, K8, K9, K13, K14). Bazı âşıkların cenazelerde, ağıtçı kadınlar gibi, ücret karşılığı ağıt söyledikleri de olur (K6, K8, K9).

Çukurova yöresinde türkü söyleme geleneğini devam ettiren âşıklar çok büyük oranda erkek âşıklardır. Yörede kadın âşıklar da bulunmasına karşın bunların sayıları oldukça azdır. Âşıklar eskiden daha çok usta çırak ilişkisi içerisinde yetişirken bugün bu gelenek büyük oranda ortadan kalkmıştır. Günümüzde de bazı usta çırak ilişkileri gözlense de bunlar eskisi gibi sıkı kurallara bağlı değildir. Âşıklığa ve bu geleneğe ilgi duyanlar usta malı eserleri CD ve kasetlerden, televizyondan, radyodan ve internetten öğrenerek icrâ etmeye çalışmaktadırlar (K2, K3, K4, K8, K9, K13).

Geleneği sürdüren âşıkların türküleri icrâ ettikleri ortamlar da eskiye göre oldukça azalmıştır. Günümüzde daha çok televizyon ekranlarında, bazı akşamlarda toplanılan ev ortamında, âşık şenlikleri ve festival gibi ortamlarda icrâlar gerçekleştirilmektedir. Türkülerin icrasında konuya ve icrâcı âşığın fiziksel durumuna bağlı olarak jest ve mimiklerin kullanımı, canlandırma, taklit gibi öğeler önemli yer tutar. Âşık türkünün hikâyesini anlatırken konuya bağlı olarak yeri geldiğinde elindeki sazını, şapkasını varsa bastonunu veya etrafında eline geçen herhangi bir nesneyi gösterim ve benzetme aracı olarak kullanabilir. Örneğin sazını bir tüfeğe benzetebilir (4, K6, K8, K9, K14).

Âşık türkünün hem, türkünün hikâyesinin aktarıldığı, nesir hem de nazım bölümlerinde dile getirdiği duyguyu adeta yaşar. Bazı durumlarda konuya bağlı olarak ağlama taklidi de yapabilir. Özellikle nesir bölümünde ellerini ve kollarını sıkça kullanır, sesi yükselip alçalabilir, ayağa kalkabilir. Eskiye oranla icrâyı izleyen seyirci sayısı da azdır. Âşık icrâ sırasında çevresindekilerle sıkça göz teması kurar (K2, K3, K4, K9, K14).

Çukurova türkü söyleme geleneği içerisinde ağıtçı kadınlar da önemli bir yer tutar. Yörede ölüm üzerine yakılan ağıtları daha çok kadınlar söyler. Erkekler de ağıt söylese de bunların sayıları çok azdır. Ağıt yakan erkeklerin büyük çoğunluğu da yöredeki âşıklardır. Ağıtçı kadınlar genellikle Avşar boyuna mensup kadınlardır. Adlarından da anlaşılacağı üzere bu kadınlar ağıt söyleme işini meslek edinmişlerdir. Ayrıca ağıtçı kadınlara söylediği ağıtlar karşılığında bir miktar para ya da yiyecek ve giyecek verilir (K1, K2, K3, K5, K8, K12, K13). Avşarların yoğun olarak yaşadıkları yörelerde bir cenaze olduğunda, bir ağıtçı kadın çağrılır. Cenaze evine gelen kadına ölenin bir eşyası verilir. Ağıtçı kadın elinde ölen kişinin eşyası ile ölen kişi kendi yakınıymış gibi, ağıtlar söyler. Ayrıca ölen kişinin iyi huylarını ve fiziksel özelliklerini dile getirir. Bu sırada çevredekilerin dikkatini çekecek şekilde ağlar ve dövünür. Ağıtçı kadın cenazenin acısını tam bir dramatisasyon yeteneği ile çevredekilere yaşatır (K2, K3, K4, K8, K9, K13).

Çukurova türkü söyleme geleneği içerisinde âşık ya da ağıtçı kadın olma özelliği göstermeyen, yani bu gelenekler içerisinde yer almayan ancak bu işe meraklı ve yetenekli kişiler de vardır. Bu kişiler geleneğin kendilerine sunduğu kalıplar içerisinde, başlarından geçen ya da tanık oldukları olaylarla ilgili âşık tarzı türküler söyleyebilmektedirler. Bunların söyledikleri türküler biçim ve içerik olarak âşıkların ya da ağıtçı kadınların eserlerinden çok da farklı değildir (K3, K9, K13). Bu kişiler yaktıkları türkülerin bazılarının son dörtlüğünde tapşırma kullanabilirler. Hatta bazılarının, âşık olmasa da, adının önüne “âşık” sözcüğünü getirip tapşırıldıkları da olur. Genellikle saz çalamazlar, türkülerini de çoğunlukla ezgisiz bir şekilde okurlar. Türkülerini icra ettikleri ortam ve zamanlar oldukça sınırlıdır. Ortaya koydukları hikâyeli türkülerini çoğunlukla yazıya aktarırlar. Gelenek içerisinde yaktıkları türkülerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Bu kişilerden erkeklerin de, ağıtçı kadınlara benzer şekilde, cenazelerde ağıt söyledikleri de görülür (K2, K3, K4, K8, K9, K13). Yukarıda söz ettiğimiz bu icracıların dışında sadece anonim olma özelliği gösteren ve daha önceden çeşitli şekillerde öğrendikleri türkülerini söyleyen kişiler vardır. Bunlar, daha önceden büyüklerinden, âşıklardan, ağıtçı kadınlardan ve diğer kişilerden duyup öğrendikleri türkülerini söyleyen kişilerdir. Bunların büyük bir çoğunluğu türkülerini ezgisiz, düz bir şekilde okurlar ve herhangi bir gösterim sergilemezler (K2, K3, K4, K9, K13).

Çukurova Türkü Söyleme Geleneğinde Dinleyici ve Seyirci Durumu

“Bir halk bilgisi ürününün icra ve aktarımını etkileyen önemli unsurlardan biri de dinleyici ve seyirci konumunda bulunan kişilerin durumudur. İcra ve aktarım ortamlarına göre değişebilmekle birlikte, bir dinleyici veya seyirci grubunun genel özellikleri yaş ve cinsiyetle ilgilidir. Bir icra ortamında bulunan sadece belli yaş ve cinsiyetten, yani sadece erkek veya sadece kadınlardan oluşan bir dinleyici ve seyirci grubu, icracı veya aktarıcı konumundaki kişinin icra ettiği halk bilgisi ürünün özelliklerini etkileyecektir. Örneğin, sadece yetişkin erkeklerden oluşan bir gruba fıkra anlatılırken belli bir icra tarzı sergileyen icracı veya anlatıcı, aynı fıkrayı sadece kadınlardan oluşan bir gruba veya karma bir dinleyici grubun önünde aynı şekilde icra etmeyecek, her şeyden önce icra tarzı değişecek ve bu değişim icra edilen fıkra metnine de yansiyacaktır” (Ekici 2007: 82).

“Dinleyici veya seyirci grubunun anlatıcı veya icracı üzerindeki etkisi, bu grubun göstereceği tepkiyle de yakından ilgilidir. Anlatıcı veya icracıyı sürekli teşvik eden, alkış veya tempo tutarak veyahut da “ağzına sağlık”,

“yaşa, varol!” gibi ifadeler kullanan, mizahi durumlarda gülerik icra ve aktarıma katılan bir dinleyici veya seyirci grubu bir icranın daha başarılı olmasına zemin hazırlayacaktır. Aksi bir tavır sergileyen, sürekli somurtkan ve isteksiz, yorgun ve icraya karşı iştahsız davranan, uyuklayan ve esneyen bir dinleyici veya seyirci kitlesi, icracı ve anlatıcıyı olumsuz etkileyecek, dolayısıyla icrası veya aktarımı yapılan halk bilgisi ürününün daha kısa ve gösterişten uzak, hatta ana özellikleriyle özetlenmiş bir yaratma olması sonucunu doğuracaktır” (Ekici 2007: 82).

Çukurova türkü söyleme geleneğinin en önemli unsurlarından birini dinleyici ve seyirciler oluşturur. Eskiden, radyo-televizyon ve bilgisayarın yaygın olmadığı zamanlarda, dinleyici sayısı çok daha fazlaydı. Çeşitli ortamlarda ve zamanlarda icracı ile dinleyiciler bir araya gelirlerdi. Son zamanlarda ise insanların vakit geçirebilecekleri seçenek sayısı fazla olduğu için, mekân sayısındaki azalmaya bağlı olarak dinleyici sayısı da azalmıştır. Çok az sayıda ortamda, az sayıda dinleyiciye icrâ yapılmaktadır (K3, K8, K9, K13).

Dinleyiciler her yaştan olabilir. Kadın ve erkekler türküleri bir arada dinleyebilirler. Özellikle düğünlerde kadınlarla erkekler bir arada bulunurlar. Eskiden bazı yerlerde kadınlar erkeklerden ayrı yerlerde dinlerlerdi. Âşık toplantıları, şöenleri, şenlikleri ve düğünler dinleyici sayısının çok fazla olduğu yerlerdir. Bunun dışında âşıkların ya da bu işe meraklı kişilerin evlerindeki akşam toplantılarında dinleyici sayısı üç beş kişidir (K2, K3, K4, K9, K13).

Hikâyeli türkülerin icrâsı sırasında seyirciye düşen en önemli görev sessiz olmaktır. Dinleyiciler sessiz olmadıkları takdirde icracı onları uyarır. İcrâcının bazen sessizlik sağlanana kadar icrâya ara verdiği de olabilir (K2, K3, K13). Eskiden dinleyiciler çok sessiz ve sabırlı bir şekilde uzun süre dinlerlerdi. Günümüzde dinleyiciler eskisi kadar sabırlı değiller; fakat hikâyeli türküler çok uzun olmadıkları için dinleyicileri çok fazla sıkmaz. Önceden dinleyiciler hikâyeli türkülerini bildikleri için, icracının farklı söylediği yerleri tespit edip müdahale ederlerdi. Günümüzde dinleyiciler hikâyeli türkülerini bilmedikleri için türkülerdeki değişiklikleri de fark edemiyorlar (K2, K3, K4, K8, K9, K13).

Ağıtçı kadınların ölenin ardından cenazenin başında söyledikleri ağıtların dinleyicileri de cenazeye katılan kişilerdir. Buradaki dinleyiciler de her yaştan olabilir. Kadınlar ve erkekler genellikle ayrı yerlerde otururlar. Ağıtçı kadın ağıtlarını söylerken dinleyiciler sessiz bir şekilde dinlemelidirler. Bazen dinleyicilerin içinden de bu işe yetenekli, ağıt söyleyen kişiler olabilir. Ağıtçı kadının ağıtları söylerkenki tavrı (ağlaması, dövünmesi) bazı dinleyicileri de etkileyip duygulandırabilir (K2, K7, K10, K11, K13).

Anonim nitelikteki türkülerini icra eden kişilerle, âşık tarzı söyleyebilen kişilerin icra ortamlarının sınırlı sayıda olmasına paralel olarak seyirci ve dinleyici sayıları da oldukça sınırlıdır. Bu kişilerin seyirci üzerindeki etkileri ve otoriteleri âşıklara ve ağıtçı kadınlara göre daha kısıtlıdır (K2, K3, K9, K13). İcracının, seyirci ve dinleyicilerden icra sırasında sessizlik ve dikkat beklentileri olmasına rağmen seyirci ve dinleyiciler çoğu zaman buna pek uymazlar. İcra mekânına bağlı olarak seyirci ve dinleyiciler ellerindeki işi sürdürebilir, bir yandan da icracıyı dinleyebilirler (K4, K8, K9, K13).

Çukurova Türkü Söyleme Geleneğinde İcra Yeri ve Zamanı

“Halk bilgisi ürünlerinin icrâ ortamını oluşturan ve icrâyı ve aktarımı etkileyen en önemli unsurlardan ikisi de, icrâ yeri ve zamanıdır. Halk bilgisi ürünlerinin kendi muayyen yer ve zamanlarında icrâ edilmeleri, onların doğal bir ortamda icrâ ve aktarımlarının yapılması anlamına gelirken, derleme amaçlı yapılan çoğu icrâlar ya yer ya da zaman bakımından farklı olmaktadır. Bir halk bilgisi ürününün derlemesi yapılırken icrânın gerçekleştiği fiziksel ortam yani yer hakkında da bilgi kaydedilmelidir. Aynı zamanda icrâ zamanı da derlenen ürünle birlikte kaydedilmelidir. Özellikle bir halk bilgisi ürününün kendi doğal ortamı dışında icrâsının gerçekleşmesi durumunda, ortaya çıkan yaratmanın, yani ürünün farklı bir yer ve zamanda icrâ durumu söz konusu olacağı için, ürünün özellikleri mutlaka etkilenecektir. Bu etkilenmenin sonuçlarının ve halk bilgisi ürünlerinin çeşitli özelliklerinin daha iyi belirlenmesi için yer ve zaman hakkında kaydedilecek bilgi daha önemli hale gelecektir” (Ekici 2007: 83).

Çukurova yöresinde türkülerin icrâ edildiği yer ve zamanlar günümüzde oldukça azalmıştır. Âşıkların ve bu işe meraklı kişilerin evlerinde yapılan akşam toplantıları, âşık şenlikleri, festivaller, düğünler, âşıkların şehirlerde bir araya geldikleri kahvehaneler türkülerin icrâ edildiği mekânlardır. Özellikle kışın soğuk günlerde akşamları bir âşığın ya da bu işe meraklı olan bir kişinin evinde bir araya gelinir. Bu toplantıda hem usta malı hem de âşıkların kendi eserlerinden örnekler verilir ve bu şekilde hoşça vakit geçirilmiş olur (K2, K3, K4, K29, K13).

Genellikle belediyelerin ve çeşitli kuruluşların düzenlediği şenlik, festival gibi organizasyonlarda da türkü örnekleri verilir. Bu etkinlikler genellikle havanın güzel olduğu bahar aylarında düzenlenmektedir. Eskiye göre sayıları çok daha az olmakla birlikte köylerdeki bazı düğünlerde de davet edilen âşık düğüne katılanlara türkü söyler. Genellikle kına gecesi düğünün yapıldığı meydanda ya da mevsime bağlı olarak büyük bir odada toplanan halk dikkatle âşığın anlatacağı hikâyeyi ve söyleyeceği türküyü dinler. Bu sırada düğün sahibi âşığa ve misafirlere ikramda bulunur. Dinleyenlerin arasından bir temsilci seçilir. Bu kişi dinleyenlerin isteklerini de dikkate alarak âşıktan hikâyeli türkü isteklerinde bulunur (K2, K3, K13). Yörede derleme amaçlı yapılan icralar da vardır. Çeşitli zamanlarda öğrenciler, araştırmacılar, akademisyenler ve bu işe meraklı kişiler, genellikle kaynak kişinin evinde derleme faaliyetlerinde bulunmaktadır (K4, K9, K13).

Bundan 30-40 yıl önce, televizyon ve diğer kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı dönemlerde hikâyeli türkülerin icrâ mekânları ve icrâ sıklıkları daha fazlaydı. Özellikle Osmaniye yöresinde yapılan düğünlerin büyük çoğunluğunda düğünlere mutlaka bir âşık davet edilirdi. Kız tarafının erkek tarafından ilk isteklerinden biri, düğüne âşık getirilmesiydi. Kına gecesi âşıklar, dinleyicilere uzun halk hikâyeleri anlatmanın yanında kısa hikâyeli türkülerden de örnekler verirlerdi. Dinleyenlerin ilgi ve meraklarına bağlı olarak âşığın icrâsının süresi değişirdi. Meraklı bir dinleyici kitlesi olduğunda gecenin çok geç saatlerine kadar âşık icrâsını sürdürürdü (K2, K3, K4). Bunların dışında eskiden özellikle kış gecelerinde köy odalarında, köy kahvehanelerinde, yöredeki zengin beylerin evlerinde de âşıklar türkülerini icrâ etmişlerdir.

Yaz aylarında tarlalarında çalışan köylülerin kış aylarında akşamları bolca boş vakitleri vardı. Köylüler bu vakitlerini kahvehanelerde, evlerde, köy odalarında sohbetler ve çeşitli eğlencelerle geçirirlerdi. Bu eğlencelerden biri de yöredeki âşıkların söyledikleri türkülerdi. Bu mekânlarda toplananlara çeşitli ikramlarda

bulunulur ve hoşça vakit geçirilirdi (K6, K8, K9, K13). Ağıtçı kadınların ölenlerin arkalarından söyledikleri ağıtların söylenme mekânı genellikle cenaze evidir. Ağıtçı kadın cenaze evine toplananların önünde ağıtlarını söyler. Bu geleneğin yaşadığı köylerde, özellikle Avşar boyuna mensup olanların yaşadıkları köylerde, cenaze evine ağıtçı kadın çağrılır. Ağıtçı kadınlar tarafından cenaze evi dışında az da olsa mezarlıkta da ağıt söylenebilmektedir (K2, K7, K10, K12, K13).

Ağıtçı kadınların dışında yakın çevredeki bazı âşıklardan da ölenin arkasından belirli bir ücret karşılığında ağıt söylemesi istenebilir. Bu durumda âşık ağıt ya da ağıtlarını cenaze sırasında değil, daha sonraki bir zamanda söyler. Söyleyeceği ağıdı ölenin yakınlarının bulunduğu bir ev ortamında söyleyebileceği gibi, bir kâğıda yazıp ölenin yakınlarına da verebilir (K6, K8, K9, K13).

Âşıklar ve ağıtçı kadınlar dışındaki diğer icracıların, icra yerleri ve zamanlarının belirli bir düzeni yoktur. Türkülerin icrası için belirli zamanlar ya da mekânlar söz konusu değildir. Tarlada çalışırken, akşam oturmalarında, bir sohbet sırasında, herhangi bir derleme çalışması sırasında uygun ortam sağlandığında türküler icra edilebilir. Âşık tarzı türkü söyleyebilenler karşılaştıkları ya da duydukları bir olay ya da haber üzerine hemen o anda ve orada türkü söyleyebilirler (K6, K8, K9, K13).

Çukurova Türkü Söyleme Geleneğinde Saz ve Müzik

Çukurova türkü söyleme geleneği içerisinde icra edilen türkülerin önemli bir bölümünü âşıklar icra etmektedir. Âşıklar bu icralarını çoğunlukla saz ve müzik eşliğinde gerçekleştirmektedirler. Dolayısıyla âşıklık geleneği içerisinde büyük öneme sahip olan saz ve müzik türkü söyleme geleneği içerisinde de önemli bir yer tutar. Bu sebeple saz ve müzik ile ilgili bilgilere değinmek yerinde olacaktır.

“Gelenek içinde saz dışında başka bir çalgı ile icra yapan âşık yoktur. Başka bir ifade ile âşıklık geleneğinin yegâne çalgısı bağlama ve bağlamanın türevleridir. Âşık çalgısı, gelenek içinde saz olarak adlandırılmaktadır. Bu genel isimlendirmede, çalgı genel anlamıyla değil âşık çalgısı karşılığında kullanılmıştır. Türkiye’de âşıkların kullandıkları sazın ebatları, öncelikle onu kullanacak âşığın fizikî yapısına göre farklılık göstermektedir. Bunun yanı sıra yöre farklılıkları ve icrâ mekânlarına göre de sazların ebatları, cinsleri ve çeşitleri değişiklik göstermektedir” (Özarlan 2001: 167).

“Âşıklar gelenek içinde saz çalmayı da genellikle ustasından öğrenir. Bu öğrenmede ustasının söyleyiş tavrının yanı sıra çalış tavrını beller ve bu tavrı devam ettirir. Saz çalabilmek âşıkların önemli özelliklerinden biridir. Âşık, deyişini hafızasında hazırlarken, sözlerini melodilerle süslemede sazını bir ilham kaynağı olarak kullanır. Ayrıca deyişlerini zihinde tasarlarken sazın dinleyenleri oyalama gibi bir görevi de vardır. Âşık, deyişini söyleyeceği melodi kalıbı için sazından yardım ister ve atışmalarda, ayak açma ve cevap verme esnasında yine saziyle karşısındaki âşığa “ezgi ayağı/ezgi açışı” verir veya dem tutar. Genel olarak âşıklarda ses güzelliği ve ustalıkla saz çalma hüneri aranmaz. Âşık karşılaşmalarının önemli bir parçası olan saz çok iyi çalınmasa bile âşık tarafından mutlaka taşınır. Âşıklar için duygu zenginliği ve söz hâkimiyeti, ses güzelliğinden ve saz çalma becerisinden önce gelir. Bunun yanında güzel saz çalan ve güzel sesiyle söz söyleme becerisini birleştiren âşıklar daha çok saygı

görüp sevilmişlerdir. Ayrıca saz, âşıklar için dış görünüş bakımından kimlik göstergesidir” (Özarlan 2001: 170-171).

“Âşıklık geleneğinde, şiir söylemede olduğu gibi mûsikide de usta malı kullanılır. Âşıklar gerek kendi şiirlerini gerekse eski usta âşıkların şiirlerini hazır ezgi kalıplarına döşeyerek icra ederler. Bir ustaya bağlanan çırak, ustasından sadece söz söylemeyi değil, sözü melodi ile birleştirmenin inceliklerini de öğrenir. Edebi şekillerin kolay öğrenilmesi ve dinleyici üzerinde etkili olabilmesi, melodi kalıplarının iyi bilinmesine ve mûsikinin sözle birlikte başarılı bir şekilde kullanılmasına bağlıdır” (Şenel 1991: 553).

“Âşık edebiyatında mûsiki ve söz, birbirini tamamlayan ve ayrı düşünülmesi mümkün olmayan iki unsurdur. Bu mûsiki-şiir beraberliği, bölgelerin mûsiki karakterlerine göre çeşitlilik ve özellikler arz eder. Bazı türler sadece birbirine yakın yörelerde yaygın olup mahallidir. Bazıları ise muhtelif yerleşim merkezlerinde görülen daha genel özelliklere sahiptir” (Şenel 1991: 553-554).

“Günümüz Adana âşıklık geleneğinde saz önemli bir yer tutuyor. Bugün âşıkların çoğu saz çalıyor. Saz çalma geleneği eskiye göre çok yaygındır. Özellikle Adanalı âşıkların 1960’lı yıllarda doğulu âşıklarla tanışmalarından sonra saz çalanların sayısı hızla artmıştır. Sazın tutucu çevrelerde günah sayıldığını, saz çalanlara hoş bakılmayıp saz çaldırılmadığını öğreniyoruz. Saza şeytan işi denip saz çalınması engellenmiş. Adana’da sazsız türkü söyleyip çağırmak çok yaygınmış” (Artun 1996: 53).

Çukurova türkü söyleme geleneği içerisinde saz önemli bir yer tutar. Çukurova yöresinde bundan 30-40 yıl önce saz çalanlar hoş karşılanmazdı. 1970’li yıllarla beraber yöredeki âşıklar, özellikle doğulu âşıkların da etkisiyle, saz çalmaya başlamışlardır. Âşık Feymani ve Âşık Hacı Karakılıç yörede ilk saz çalmaya başlayan âşıklardandır. Âşıklardan saz çalabilenler hikâyeli türkülerin nazım bölümlerini mutlaka saz eşliğinde makamla söylerler. Saz çalamayanlar da türkü bölümlerini belli makamlarla söylerler. Âşıklar arasında saz çalabilmek önemli bir özelliktir ama şart değildir. Saz çalamayan âşıklar da gelenek içerisinde saygı görürler (K2, K3, K4, K6, K8, K9, K13).

Çukurova yöresinde saz çalamayıp yanlarında sofu denen kişiler gezdiren âşıklar da vardır. Bu âşıklardan biri Abdülvahap Kocaman’dır. Geleneğe saz dışında çok fazla müzik aleti kullanılmaz. Eskiden çok az da olsa, özellikle Kozan yöresinde, türkülerin icrâsında keman çalanlara da rastlanmaktaydı (K2, K3, K9, K13).

Yörede türkülerin söylendiği hazır müzik kalıplarına; hava, makam, uzun hava, bozlak gibi isimler verilir. Bunların söyleniş tonları ve ezgileri farklıdır. Özellikle bozlak olarak adlandırılan makamın kendi içerisinde bile birçok çeşidi vardır. Bu bozlak çeşitleri aşiretlere göre (Tecilri), yöredeki ünlü âşıklara göre (Karacaoğlan), yöreye göre (Gâvurdağı) adlandırılabilir. Bunların havaları birbirinden farklıdır (K2, K3, K8, K9, K13). Âşıklar herhangi bir türküyü istedikleri havaya uygun olarak söyleyebilirler; fakat türkünün konusu havanın belirlenmesinde çok önemlidir. Örneğin mizahi bir türkü bozlak havasıyla okunmaz. Çünkü bozlak daha çok acı verici olaylar karşısında söylenir (K53).

Ağıtçı kadınlar icra sırasında herhangi bir müzik aleti kullanmazlar. Ağıtların icrasında ise belirli bir ezgi vardır. Bu ezgi, âşıkların söyledikleri türkülerde kendini gösteren makam ya da hava olarak adlandırılan ezgilerden farklıdır. Ağıtçı kadınların kullandıkları bu ezgilerin geleneğe belirlenmiş şekilleri yoktur. (K2, K3, K8, K9, K13). Âşık tarzı söyleyen kişilerle anonim türkülerin icrasını gerçekleştiren kişilerin tamamına yakını da saz ya da benzeri bir müzik aleti kullanmazlar. Bu kişiler türkülerin icrasını büyük oranda herhangi bir hava ya da makama bağlamadan müziksiz olarak, düz bir şekilde okurlar. Bu kişiler içerisinde, çok az da olsa, saz çalmayı ve bazı makamları öğrenmiş, türkülerin icrasını belirli bir havayla gerçekleştirenler de vardır (K2, K3, K4, K6).

SONUÇ

Günümüzde Çukurova yöresi, halk kültürü ve halk edebiyatı ürünlerinin zenginliği açısından Türk halk kültürü içerisinde oldukça önemli bir yer tutar. Bu zenginlik yüzyıllar süren bir birikimin sonucu olarak karşımıza çıkar. Toplumumuzun son yüzyıl içerisinde geçirdiği çok önemli toplumsal, siyasal ve sosyo-ekonomik değişiklik ve dönüşümlere rağmen, Çukurova yöresi, özellikle dağlık kesimlerdeki, kapalı toplum yapısıyla halk kültürü zenginliğini korumuş, bunun yanı sıra yeni kültürel ürünleri de ortaya koymuştur.

Çukurova yöresinde, Cumhuriyet'in ilanı ve 1950'lerden sonra yaşanan köyden kente göç olgusu ile tarıma dayalı bir sanayileşmenin olumsuz etkilerine rağmen bugün bile zengin kültürel yapı korunmuştur. Çukurova yöresinin kültürel yapısı içerisindeki en büyük zenginliklerden biri de hikâyeli türkü söyleme geleneğidir. Kendine has özelliklere sahip olan bu gelenek, yörede hâlâ varlığını devam ettiren âşıklık geleneğinin de etkisiyle, varlığını sürdürmekte ve yeni ürünlerin ortaya koyulmasıyla devam etmektedir. Yöre âşıkları birer kültür taşıyıcısı olmalarının ötesinde, halkımızın her türlü sevincine, üzüntüsüne, özlemine tercüman olmuş kişilerdir. Geçmişten getirdikleri ürünleri geleceğe aktarırken söyledikleri türkülerle de bu kültürel yapıya ayrı bir zenginlik katmaktadırlar.

Çukurova türkü söyleme geleneğinin önemli ayaklarından birini ve belki de en önemlisini icracılar oluşturur. Anonim ve usta malı hikâyeli türküler bu icracılar sayesinde aktarılırken, yeni türküler de söylenerek zengin kültürümüz içerisindeki yerini alır. Türkü söyleme geleneğinin devam ettirilmesinde en büyük paya sahip olan icracılar âşıklardır. Âşığın dinleyici kitlesinden ilk beklentisi sessizliktir. Âşık bu şekilde gürültüsüz bir ortamda icraya daha iyi yoğunlaşır türkülerini rahat bir şekilde icra eder.

Âşıklık geleneği içerisinde kadın âşıklar, televizyon ve diğer iletişim araçlarının yaygınlaşması ile yaşanan kültürel değişimlere bağlı olarak, son 10-15 yıl içerisinde görülmeye başlanmıştır. Bundan 30-40 yıl önce saz çalmanın günah sayıldığı kapalı toplum yapısı içerisinde âşıklık geleneği erkeklerin hâkim olduğu bir gelenek olarak karşımıza çıkar.

Çukurova yöresinde türkü geleneği içerisinde ağıtçı kadınlar da önemli bir yere sahiptir. Yörede özellikle Avşarlar arasında rastlanan ağıtçı kadınlar özel bir gelenek içerisinde ölenlerin arkasından söyledikleri ağıtlarla bu geleneğe çok önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu işi kendilerine meslek edinen ve bu işten maddi kazanç da elde eden ağıtçı kadınlar geleneğin kendilerine verdiği hazır kalıpları da kullanarak, daha önce hiç tanımadıkları kişilere, kişinin özelliklerini sonradan öğrenerek, ağıtlarını günümüzde de söylemektedirler. Ağıtçı kadınlar şehir merkezlerinden çok köylerde karşımıza çıkmaktadır. Eskiye oranla sayıları çok fazla azalan ağıtçı kadınların daha çok köylerde karşımıza çıkmaları, köylerin şehirlere göre kültürel değişim ve gelişime daha kapalı olmasıyla ve şehir hayat tarzının bu geleneğe çok da uygun olmamasıyla açıklanabilir.

Âşıklar ve ağıtçı kadınlar dışında kalan âşık tarzı söyleyenler ile anonim türkülerini icra eden kaynak kişiler de geleneğin zenginleştirilmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu kişiler, âşıklar ve ağıtçı kadınlardan farklı olarak türkü icrasını meslek edinmiş kişiler değildir. Bu yüzden türkülerin söylenmesinde

gelenekselleşmiş bir icra şekilleri yoktur. Yörede rastlanan türküler içinde kişilerin söyledikleri türkülerin sayısının çok fazla olması dikkat çekicidir. Buradan hareketle Çukurova yöresinde türkü söylemenin çok yaygın olduğunu, hemen her konuda insanların her türlü duygu ve düşüncesini türkülerle ifade edebildiğini, yeni türkülerin günümüzde de halk edebiyatı içerisinde ortaya çıkmasının kültürün devamlılığı açısından oldukça olumlu ve umut verici bir durum olduğunu söyleyebiliriz.

Çukurova yöresinde türkü söyleme geleneğinin önemli unsurlarından biri de dinleyici ve seyircilerdir. Türkülerin dinleyici sayısı, icrâcılarının sayısına paralel olarak, günümüzde oldukça azalmıştır. Dinleyici ve seyirci sayılarındaki bu azalış gün geçtikçe daha hızlı bir şekilde devam etmektedir. Günümüzde, diğer halk edebiyatı ve halk kültürü ürünlerine paralel olarak, türkülere olan ilginin azalması, teknolojinin, buna bağlı olarak da kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve yaygınlaşması ile yakından ilgilidir. Eskiden insanların boş vakitlerini geçirecekleri fazla seçeneğin olmadığı bir ortamda türkü onlar için çok iyi bir zaman geçirme ve eğlenme aracıydı. Bugün insanlar boş vakitlerini; televizyon, radyo, internet gibi kitle iletişim araçlarının başında geçirmektedirler.

Dinleyici ve seyirci sayısının azalmasındaki diğer önemli unsur ise köyden kente göç olgusudur. Çukurova yöresinde özellikle 1950'lerden sonra gördüğümüz köyden kente göç ile birlikte göç eden insanlar yeni bir kültür çevresi ile tanışmış oldular. Tarıma dayalı sanayinin ve buna bağlı yaşam tarzının hâkim olduğu şehirde köyden göç eden insanlar eski yaşam tarzlarını ve kültürlerini değiştirmek zorunda kalmışlardır. Eskiye oranla boş vakitleri de azalan insanlar doğal olarak bu gelenekten de uzaklaşmaya başlamışlardır. Şehir hayatı içerisinde bu geleneği devam ettirmeye çalışanlar, özellikle âşıklar, olsa da gelenek hiçbir zaman eskisi gibi düzenli bir şekilde ve yapıda sürdürülememiştir.

Kitle iletişim araçlarının köyleri de etkilemesine rağmen köylerde durum şehirdekinden biraz daha farklıdır. Temel olarak köydeki yaşam tarzı ve kültürü şehirlerden farklıdır. Teknoloji ve kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerine rağmen; evlerin birbirine yakın olması, sıcak komşuluk ve akrabalık ilişkileri ile insanların boş zamanlarının ortak olması gibi sebeplerle gelenek buralarda daha kalıcı olmuştur. Günümüzde şehirlerde sınırlı sayıda ortamda, az sayıda dinleyici ve seyirci ile gelenek, ideal şekliyle olmasa da, sürdürülme çabası içerisinde. Eskiden kapalı toplum yapısı içerisinde kadın ve erkek dinleyiciler türkülerini ayrı ayrı yerlerde dinlerlerken günümüzde bu yapının yavaş yavaş değişmesiyle artık hem köylerde hem de şehirde kadınlar ve erkekler aynı ortamda türkülerini dinlemektedirler.

Çukurova yöresinde günümüzde türkülerin icrâ yerleri ve zamanları eskiye göre değişikliklere uğramıştır. Eskiden köylerde icrâ mekânı olarak, düğünlerin yapıldığı meydan ya da evler, köy odaları, köy kahvehaneleri, zengin beylerin ya da bu işe meraklı kişilerin evleri kullanılmaktaydı. Türkülerin icrâ edildiği zamanlar daha çok kış aylarına rastlardı. Çünkü bu aylarda köylerde fazla iş olmazdı ve gündüzler de kısa olduğundan köylü akşamları çoğu zaman birlikte vakit geçirirdi. Televizyon, radyo ve internet gibi araçların olmadığı bir ortamda uzun kış geceleri, türkülerin icrâsı için çok uygun zamanlardı. Bunlar dışında bazı âşıkların yılın değişik zamanlarında çevre yörelere yaptıkları gezilerde, vardıkları yerlerdeki uygun mekân ve zamanlarda da türkü

örnekleri vermişlerdir. Bu geziler hem âşıkların kendilerini tanıttıkları hem de para kazanmayı amaçladıkları bir gelenektir.

Türkülerin icrâ edildiği mekân ve zamanların sayısı azalmıştır. Çukurova yöresindeki şehir merkezlerinde ancak şenlik, festival gibi organizasyonlarda, bazı kahvehanelerde, bu işe meraklı bazı kişilerin ve âşıkların evlerinde türkü geleneği sürdürülmeye çalışılmaktadır. Şenlik ve benzeri organizasyonlar genellikle bahar aylarında yapılırken, evlerdeki toplantılar daha çok uzun kış gecelerinde yapılmaktadır. Şehir merkezlerindeki türkülerin icrâ edilebileceği mekân ve zamanların eskiye oranla daha kısıtlı olmasının nedenleri arasında, insanların vakit geçirebilecekleri teknolojik iletişim araçlarının sayılarının fazla olması ve erişimlerinin kolay olması, insanların yoğun tempolu yaşam koşulları, küreselleşmenin de etkisiyle kültürel bir değişim yaşanması gibi olgular sayılabilir. Köylerde de durum şehirlerden çok farklı değildir. Gençler içerisinde geleneği usta-çırak ilişkisi içerisinde öğrenip devam ettirecek kişi sayısı fazla olmadığından gelenek artık bitme noktasına gelmiştir. Bunun sebepleri arasında; geleneğin artık maddi olarak bir getiri sağlamaması, gençlerin daha çok kitle iletişim araçları (televizyon, radyo, internet) ile ilgilenmeleri ve kültürel anlamda yaşanan değişim sayılabilir.

Yörede birkaç istisna dışında türkülerin icrâsında kullanılan tek çalgı sazdır. Çukurova yöresinde sazın günümüzden 30-40 yıl öncesine kadar günah sayılması durumu ancak Doğulu âşıkların etkisiyle değişmeye başlamıştır. Tutucu çevrelerin saz konusundaki olumsuz tutumunun etkisiyle, yörede türkülerin saz olmadan, müziksiz bir şekilde icrâsı da yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Sazın bazı âşıkların öncülüğünde, usta-çırak ilişkisi içerisinde yaygınlaşmasıyla birlikte, türkülerin icrâsında müzik de yaygınlaşmıştır.

Saz çalamayan âşıkların yanlarında mutlaka saz çalabilen birini bulundurmaları da sazın gelenek içerisindeki önemini göstermesi açısından dikkate değerdir. Hava ya da makam olarak da adlandırılan hazır kalıplar çeşitli kıstaslara göre adlandırılmışlardır. Bu noktada değinilmesi gereken önemli bir nokta da hava ya da makamların türkülerin konularına göre belirlenmesidir. Gelenek içerisinde her konuya uygun olabilecek makam ya da havalar belirlenmiştir. Türkülerin konularına uygun olmayan bir havayla söylenmesi söz konusu değildir. Buradan hareketle geleneğin belirli kurallar dâhilinde oluştuğunu ve bu kurallarda değişiklik yaşanmadan günümüze kadar geldiğini ve varlığını devam ettirdiğini söyleyebiliriz.

Ağıtçı kadınlar ölen kişi ile ilgili söyledikleri ağıtlarda herhangi bir müzik aleti kullanmaz. Ancak kadınlar ağıtlarını, müzik aleti olmamasına rağmen, düz olarak ezgisiz bir şekilde söylemezler. Ölenin arkasından duyulan acıyı da pekiştirecek şekilde bir ezgi kullanırlar. Bu ezgi, âşıkların kullandıkları hava ya da makamlardan tamamen farklıdır. Ağıtçı kadınların o andaki duygusal durumlarına göre ağıda eşlik eden ezgi farklılık gösterebilir.

Çukurova yöresinin çok zengin halk kültürü ve halk edebiyatı varlığı içerisinde türkü söyleme geleneği oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle yöredeki âşıklık geleneğinin de olumlu etkisiyle gelenek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Son elli yılda yaşadığımız teknolojik, kültürel ve sosyo-ekonomik değişiklikler doğal olarak bu geleneği ve geleneğin çeşitli özelliklerini olumsuz etkilemiştir. Geleneğe olan ilgi gün geçtikçe azaldığından artık bu işi öğrenip devam ettirecek olanlara da rastlanmamaktadır. Köylerde ve kısmen şehirlerde,

eskisi gibi olmasa da, varlığını devam ettiren bu geleneğin durumunun gelecekte ne olacağını toplumun yaşayacağı değişim ve dönüşümler belirleyecektir.

KAYNAKÇA

SÖZLÜ BİLGİ KAYNAKLARI

- K1: Seyfi Metin, 1948, İlkokul, Emekli, Hemite/Osmaniye.
- K2: Osman Taşkaya (Âşık Feymani), 1942, İlkokul, Âşık, Azaplı/Kadirli/Osmaniye.
- K3: Ahmet Demir (Âşık İmami), 1954, Lise, Âşık, Bağtepe/Kozan/Adana
- K4: Abdullah Kara (Âşık Softa), 1950, İlkokul, Çiftçi, Böcekli/Düziçi/Osmaniye
- K5: Melek Esin, 1933, Okuma Yazması Yok, Ev Hanımı, Düziçi/Osmaniye
- K6: Dursun Yeşiloğlu (Âşık Dursun), 1959, Lise, Memur, Düziçi/Osmaniye
- K7: Osman Taştan, 1946, Yüksekokul, Emekli, Azaplı/Kadirli/Osmaniye
- K8: Nizamettin Kayacan (Âşık Nizami), 1943, Lise, Emekli, Mansurlu/Feke/Adana
- K9: Hacı Yılmaz (Âşık Hacım), 1958, İlkokul, Emekli, Merkez/Adana
- K10: Elif Gürbüz, 1928, Okuma Yazması Yok, Ev Hanımı, Hemite/Osmaniye
- K11: Fatma Gürbüz, 1930, Okuma Yazması Yok, Ev Hanımı, Hemite/Osmaniye
- K12: Osman Taştan, 1946, Yüksekokul, Emekli, Azaplı/Kadirli/Osmaniye
- K13: Ali Anbarcı (Âşık Ali), 1949, İlkokul, Emekli, Merkez/Adana
- K14: Osman İper, 1950, İlkokul, Çiftçi, Çitli/Düziçi/Osmaniye

YAZILI KAYNAKLAR

- Artun, Erman (2006). Adana Halk Kültürü. Adana: Altın Koza Yayınları.
-(1996). Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği (1966-1996) ve Âşık Feymani. Adana: Adana Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (1982). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çağınlar, Zekiye(1999). Adana Avşar Ağıtları ve Bu Ağıtların Adana Âşıklık Geleneğine Etkisi. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ekici, Metin (2007). Halk Bilgisi (Folklor). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Özarlan, Metin (2001). Erzurum Âşıklık Geleneği. Ankara: Akçağ Yayınları.

Şenel, Süleyman (1991). *Âşık Edebiyatı-Âşık Mûsikisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c.3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.